

Naar een job die kansen biedt voor bestaanszekerheid en een duurzame toekomst

Henk Van Hootegem, Veerle Stroobants - Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting

ABSTRACT

Dit artikel gaat in op de vraag hoe werk - een job - kan helpen om uit armoede en bestaansonzekerheid te geraken of te blijven. Anders gesteld, aan welke voorwaarden moet een job voldoen opdat mensen in armoede er echt op kunnen vooruitgaan en niet de afweging moeten maken of ze niet beter af zijn met een uitkering en de voordelen die daaraan verbonden zijn? We baseren ons hiervoor op het laatste tweejaarlijks verslag van het interfederaal Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting over solidariteit en armoede. Uit de cijfers met betrekking tot het armoederisico naar activiteitstatus blijkt een job een belangrijke buffer tegen armoede te zijn. Huishoudens met een zeer lage werkintensiteit lopen een duidelijk hoger armoederisico. Zo bedraagt het armoederisico 52,0% voor een huishouden met zeer lage werkintensiteit (zonder afhankelijke kinderen) ten opzichte van 6,2% voor een huishouden met een gemiddelde werkintensiteit. Op politiek niveau - zowel in het discours als in het beleid - lijkt de verantwoordelijkheid voor werkloosheid zeer dikwijls meer bij de werkloze zelf te liggen dan bij de sociaaleconomische situatie, en concreet de aangeboden banen. Een job kan mensen uit de armoede en bestaansonzekerheid halen of houden, maar wel enkel op voorwaarde dat deze job een kwalitatief en duurzaam perspectief biedt. We gaan dan ook in op het belang van een voldoende aanbod aan kwalitatieve jobs, en de kenmerken ervan op het vlak van inkomen, contracten, arbeidsvoorwaarden en waardering in de samenleving. We hebben ook aandacht voor de genderdimensie. Er bestaan verschillende pistes om duurzame en kwaliteitsvolle banen te scheppen. Wij noemen hier drie initiatieven die, elk op hun eigen manier, meer gebaseerd zijn op lokale noden en op maat van de betrokken personen: sociale economie, Territoires Zéro Chômeur de Longue Durée (Gebieden zonder langdurige werkloosheid), en buurtgerichte dienstverlening. Dergelijke initiatieven kunnen een belangrijk rol spelen in de creatie van jobs, met een inkomen en kwalitatieve jobkenmerken die mensen toelaat een duurzame en bestaanszekere toekomst uit te bouwen.

Om na te gaan hoe een job kan helpen om uit armoede en bestaansonzekerheid te geraken of te blijven, doen we beroep op het laatste tweejaarlijks verslag van het interfederaal Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting over solidariteit en armoede (Steunpunt tot bestrijding van armoede, 2021a). Een tweejaarlijks verslag wordt telkens opgemaakt op basis van een diepgaand overlegproces van anderhalf jaar, met verenigingen waar armen het woord nemen en hun netwerken, en diverse andere actoren. In dit artikel zijn een aantal getuigenissen opgenomen uit dit overlegproces. We bekijken eerst de armoedecijfers voor huishoudens met of zonder werk. Een job kan mensen uit de armoede en bestaansonzekerheid halen of houden, op voorwaarde dat deze job een kwalitatief en duurzaam perspectief biedt.

We gaan vervolgens in op het belang van een voldoende aanbod aan kwalitatieve jobs en de kenmerken ervan. Ten slotte brengen we een aantal initiatieven aan die mogelijkheden kunnen bieden om mensen toe te leiden naar kwalitatief werk, waarbij het niet alleen gaat over het inkomen maar ook andere dimensies van kwalitatief werk.

Armoede en werk

Op basis van het Europese beleid worden drie indicatoren naar voren geschoven om armoede te meten: het armoederisico op basis van het inkomen (AROP), ernstige materiële deprivatie en de lage werkintensiteit van huishoudens. De drie indicatoren samen vormen de Europese armoede-indicator 'risico op armoede of sociale uitsluiting' (AROPE). Volgens de EU-SILC 2022 enquête, behoort 13,2% van de Belgische bevolking tot de groep met een armoederisico op basis van het inkomen, 5,8% van de bevolking leeft in ernstige materiële deprivatie (9,5% als men zich baseert op de nieuwe indicator voor materiële en sociale deprivatie) en 11,5% van de Belgische bevolking jonger dan zestig jaar leeft in een huishouden met een zeer lage werkintensiteit. De Europese armoede-indicator 'risico op armoede of sociale uitsluiting' bedraagt in België 18,7% van de bevolking (dit zijn 2 144 000 personen). Het gaat om personen die met ten minste één van de drie bovengenoemde situaties worden geconfronteerd.

De meest bekende indicator is het armoederisico op basis van inkomen. De maatstaf die wordt gehanteerd voor deze monetaire armoede is de grens van 60% van het mediaan nationaal beschikbaar inkomen op individueel niveau. Hierbij wordt geen rekening gehouden met een woning in eigendom. Personen met een inkomen beneden deze inkomensgrens lopen een armoederisico. Deze inkomensgrens bedraagt afgerond 16 388 euro netto per jaar of afgerond 1366 euro netto per maand voor een alleenstaande en 34 415 euro netto per jaar of afgerond 2868 euro netto per maand voor een huishouden bestaande uit twee volwassenen en twee kinderen (jonger dan veertien jaar) (Statbel, 2023a). Wanneer we kijken naar het armoederisico volgens activiteitsstatus, blijkt een job een belangrijke buffer tegen armoede te zijn. Het armoederisico van werkenden (3,6%) is veel lager dan dat van niet-werkenden: werklozen (48,5%), gepensioneerden (15,7%) en andere niet-actieven (27,5%).

De indicator personen die leven in huishoudens met een zeer lage werkintensiteit, wordt gedefinieerd als het aantal personen in een huishouden waarvan de leden op beroepsactieve leeftijd minder dan 20% van hun totale potentieel werkten gedurende de voorgaande twaalf maanden. Deze indicator bedraagt 11,5%, met vrij grote regionale verschillen: 20,4% voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, 18,0% voor het Waalse Gewest en 6,1% voor het Vlaamse Gewest (Statbel, z.d.).

Huishoudens met een zeer lage werkintensiteit lopen een duidelijk hoger armoederisico. Zo bedraagt het armoederisico 52,0% voor een huishouden met zeer lage werkintensiteit (zonder afhankelijke kinderen) ten opzichte van 6,2% voor een huishouden met een gemiddelde werkintensiteit (Steunpunt tot bestrijding van armoede, 2023a). Zoals verwacht is er een omgekeerde relatie tussen het aantal gewerkte maanden en het armoederisico: hoe meer maanden men werkt, hoe kleiner het armoederisico. Ook de kinderlast heeft een impact op het armoederisico volgens werkintensiteit. Personen die in 2022 in een huishouden woonden met kinderen en zeer weinig gewerkt hebben (werkintensiteit van 0 tot 0,2), bevinden zich in de meest preciaire situatie: 66,2% van hen leeft onder de armoededrempel. Voor gelijkaardige personen in een huishouden zonder kinderen bedraagt dit 52,0%. Bij een zeer hoge werkintensiteit (van 0,85 tot 1) daalt het armoederisico van personen in een huishouden met kinderen tot 1,3% en tot 2,3% voor een huishouden zonder kinderen (Steunpunt tot bestrijding van armoede, 2023b).

Ongelijkheden in de samenleving, ook op het vlak van jobs

De laatste drie decennia zet het beleid sterk in op werk en activering. Werk biedt namelijk een bescherming tegen armoede via het inkomen dat mensen verwerven. Daarnaast is de redenering achter dit beleid dat wanneer mensen een job hebben, ze geen beroep moeten doen op een uitkering en via hun sociale bijdragen de sociale zekerheid versterken (Nicaise, 2017).

In het kader van het beleid ter bevordering van jobcreatie zijn enkele maatregelen getroffen om de werkgevers meer middelen te geven om dit te verwezenlijken, zoals de instrumenten die binnen de *tax shift* werden ontwikkeld. Helaas moeten we vaststellen dat veel van de 'nieuwe' banen van onbevredigende kwaliteit zijn en dat veel banen worden ingevuld door mensen uit huishoudens waarin al iemand werkt en een inkomen verdient (Nicaise, 2017). De groei van de tewerkstelling leidde onvoldoende tot een vermindering van het aantal gezinnen zonder werk, met als gevolg een toenemende concentratie van niet-werk bij bepaalde huishoudens. Het voorbije decennium nam het aandeel huishoudens met twee werkenden toe, terwijl het aandeel huishoudens met één tewerkgestelde afnam, en dat van huishoudens zonder tewerkgestelden stabiliseerde (De Vil et al., 2021).

Verenigingen, waar armen het woord nemen, die participeerden aan het overleg binnen het Steunpunt tot bestrijding van armoede klagen aan "dat politici alleen maar praten over 'jobs, jobs, jobs' zonder te kijken naar de levenssituatie van de mensen op het moment dat hen gevraagd wordt een baan te vinden". Op politiek niveau - zowel in het discours als in het beleid - lijkt de verantwoordelijkheid voor werkloosheid zeer dikwijls meer bij de werkloze zelf te liggen dan bij de sociaaleconomische situatie en de aangeboden banen. Dit komt met name tot uiting in de logica van activering en voorwaardelijkheid die de laatste jaren bij het uitstippelen van het beleid rond werkgelegenheid en sociale zekerheid aan belang wint. De kern van deze logica is de tendens om het individu zelf toenemend verantwoordelijk te maken voor de moeilijkheden waarmee hij of zij wordt geconfronteerd, terwijl die problemen nochtans grotendeels buiten zijn of haar bereik liggen en verband houden met tendensen op de arbeidsmarkt die structureel bepaalde bevolkingsgroepen uitsluiten, namelijk de lager geschoolden (Hoge Raad voor Werkgelegenheid, 2021). Een kwaliteitsvolle baan wordt zo al te vaak een ontoegankelijke illusie. Veel mensen in armoede slagen er niet in een baan te vinden, en als ze er een vinden, gaat het vaak om onzekere banen.

Precaire jobs

Niet alle jobs zijn gelijk en gelijkwaardig qua voorwaarden. Twee belangrijke jobkenmerken zijn momenteel ongelijk verdeeld: het inkomen uit arbeid en de kwaliteit van arbeid. De kwaliteit van een job uit zich in verschillende dimensies, zoals het type contract, de materiële voorwaarden (veiligheid, zwaarte, werktijden, enzovoort) en de maatschappelijke erkenning. Ook deze kenmerken bepalen mee of een job voor werkzoekenden kansen biedt op bestaanszekerheid en een duurzame toekomst.

Vandaag is er vooral voor kortgeschoolde mensen een structureel tekort aan kwaliteitsvolle jobs (Hoge Raad voor Werkgelegenheid, 2021). Hierdoor worden veel mensen in armoede en bestaansonzekerheid gedwongen om jobs aan te nemen die precair zijn qua inkomen en kwaliteit, om toch een vaak minimale financiële zekerheid te hebben. Daarbij komt dat bepaalde evoluties - zoals de opkomst van nieuwe economische activiteiten (maaltijdbezorging, deelplatforms, enzoverder) dergelijke jobs nog meer stimuleren. Ook in zijn tweejaarlijkse verslag 'Duurzaamheid en armoede' (Steunpunt tot bestrijding van armoede, 2019) en in zijn opmerkingen en specifieke aanbevelingen bij het herstelplan voor de periode na COVID-19 (Steunpunt tot bestrijding van armoede, 2021b) heeft het Steunpunt gewezen op het belang van het scheppen van duurzame kwaliteitsbanen voor alle bevolkingsgroepen om te evolueren naar een duurzamer samenlevingsmodel.

We kunnen ons ook vragen stellen bij de toenemende tendens tot mechanisering en robotisering van taken in verschillende sectoren die vroeger door mensen werden verricht. De Hoge Raad voor Werkgelegenheid wijst op het volgende:

14% van de jobs in België is blootgesteld aan een hoog risico op automatisering (dit is een risico van 70% of meer), wat ertoe zou kunnen leiden dat deze jobs verdwijnen. Bovendien loopt 29% van de jobs een risico van 50 tot 70%, wat betekent dat de inhoud en de taken van deze jobs sterk zouden kunnen wijzigen (Hoge Raad voor de Werkgelegenheid, 2021).

Deze evolutie heeft een grote impact, zowel voor de (her)verdeling van de werkgelegenheid zelf - omdat banen die doorgaans door kortgeschoolde werknemers werden ingevuld verdwijnen - als voor de bijdrage aan het solidariteitsstelsel - omdat er geen sociale bijdragen worden betaald op het werk dat door deze machines wordt verricht. De automatisering en vervanging van menselijke arbeid door robots zal de ongelijkheid op de arbeidsmarkt doen toenemen en zet de sociale zekerheid onder druk (Ghys, 2020).

Uit onderzoek is gebleken dat veel van de banen die de afgelopen jaren zijn gecreëerd van onvoldoende kwaliteit zijn om werknemers uit de armoede te halen (Nicaise, 2017). Het profiel van de in 2016 en de jaren daarvoor gecreëerde banen wijst immers op een lagere gemiddelde kwaliteit dan de reeds bestaande banen. In 2016 bijvoorbeeld was 40% van de nieuwe banen deeltijds, 52% tijdelijk en 47% werd betaald in het laagste loonkwintiel. Aangezien deze kenmerken over een aantal jaren kunnen worden waargenomen, gaat het hier niet alleen om een verslechtering van de arbeidskwaliteit op korte termijn, maar waarschijnlijk om een meer structurele trend.

Financieel

Een job kan financieel precair zijn door het inkomen dat het oplevert. Sommige lonen dekken zelfs de basisbehoeften niet (behoorlijke huisvesting, voldoende en kwalitatieve voeding, kosten voor energieverbruik, enzovoort). Het deel van het inkomen dat huishoudens voor deze uitgaven moeten uittrekken, nam de laatste jaren sterk toe door de stijging van de diverse kosten voor levensonderhoud, terwijl de lonen uit laagbetaalde jobs deze tendens niet in dezelfde mate volgden.

Minimumlonen voor loontrekkende werknemers worden in België vastgesteld door collectieve arbeidsovereenkomsten (CAO's). De minimale loonbarema's worden in principe vastgesteld per activiteitssector door het bevoegde paritair comité. Per bedrijfstak kunnen vakbonden en werkgevers bovendien overeenkomen om hogere minimumlonen vast te leggen. Het bestaan van een minimumloon dat hoog genoeg is in verhouding tot de kosten voor noodzakelijke levensbehoeften en hun evolutie, is een hefboom om het armoedepercentage onder werkenden te bestrijden. Toch stelt de denktank Minerva vast dat het minimumloon de laatste decennia niet voldoende is gestegen, hoewel het voor veel werknemers in essentiële sectoren geldt:

Zo bedroeg het minimuminkomen in België op 1 januari 2020 1593,81 euro bruto, omgerekend zo'n 9,66 euro per uur. Daarmee blijft het sterk achter bij de ontwikkeling van de Belgische economie en de gemiddelde lonen. Als het minimumloon sinds 1999 gestegen was zoals het gemiddelde maandloon, zou het in 2018 al 10,55 euro per uur geweest zijn, of op maandbasis 1741 euro. Verder terug in de tijd zien we een nog grotere kloof. Als het minimumloon sinds 1975 de evolutie van het bbp per gewerkt uur was gevolgd, zou het vandaag zelfs meer dan 2850 euro per maand of zo'n 17,5 euro per uur bedragen (Dierckx, 2021).

Het minimumloon voor een koppel met twee kinderen ligt ook onder de armoederisicodrempel (FOD Sociale Zekerheid, 2019, tabel A2.1).

De energie- en koopkrachtcrisis van het voorbije jaar heeft een grote impact. De koopkracht hangt immers af van het inkomensniveau en het prijsniveau: stijgen de prijzen meer dan het inkomen, dan daalt de koopkracht. De energiecrisis bleek de motor van een ongeziene inflatie die midden 2021 begon te stijgen, in oktober van 2022 een piek van 12,27 % bereikte om dan terug te dalen maar in april 2023 nog steeds 5,60% bedroeg (Statbel, 2023d). Maar deze cijfers zijn gebaseerd op de consumptieprijsindex (CPI), waarbij men een korf van goederen en diensten samenstelt die representatief is voor het bestedingspatroon van gezinnen. Gezinnen met een laag inkomen hebben echter een afwijkend bestedingspatroon, waarbij een groter deel van het inkomen naar energieproducten en voedsel gaat dan bij gezinnen met een hoog inkomen. Omdat deze prijzen sterker stegen dan de algemene inflatie, werden lage-inkomenshuishoudens met een groter koopkrachtverlies geconfronteerd. Bovendien beschikken ze over minder mogelijkheden om hun consumptie aan te passen door bijvoorbeeld over te schakelen naar zonnepanelen, gebruik te maken van bedrijfswagens of goedkopere producten te kopen of consumptie uit te stellen, aangezien een groter deel van hun beschikbare budget aan levensnoodzakelijke goederen of diensten wordt besteed.

Met de indexering van lonen, gebaseerd op de gezondheidsindex, kent België een belangrijk compensatiemechanisme voor stijgende prijzen en het bijhorende koopkrachtverlies. Maar opnieuw wordt niet iedereen in dezelfde mate beschermd. Ook de gezondheidsindex is gebaseerd op een gemiddeld bestedingspatroon, waardoor hetzelfde mechanisme als hierboven beschreven ervoor zorgt dat de indexering gezinnen met een laag inkomen minder goed beschermt tegen prijsstijgingen. Voor werknemers in sectoren waarin de indexering van het loon tot een jaar op zich kan laten wachten is er bovendien een lange periode waarin het inkomen de stijgende prijzen niet volgt, met koopkrachtverlies als gevolg.

Veel mensen in armoede en bestaansonzekerheid ervaren situaties van materiële en sociale deprivatie, zelfs als ze een job hebben. Uit kwantitatieve studies blijkt dat het percentage mensen dat als 'werkende armen' beschouwd kan worden in België relatief laag is (3,8% in 2021) in vergelijking met bijvoorbeeld andere Europese landen (een gemiddelde van 8,9% in de Europese Unie in 2021) (Eurostat, 2023). Toch mag dit niet opgevat worden als een teken van een goede integratie op de arbeidsmarkt in vergelijking met deze andere landen. Dit lage percentage wordt in België tot op zekere hoogte gecompenseerd door een relatief lage structurele werkgelegenheidsgraad en een aanzienlijk armoederisicopercentage. De categorie 'werkende armen' kan in het algemeen worden omschreven als al diegenen die een baan hebben met een inkomen lager dan 60% van het nationaal mediaan inkomen - dus onder de monetaire armoederisicogrens - en er daardoor vaak niet in slagen zichzelf en hun gezin te onderhouden. Als we naar de kenmerken van banen kijken, zien we dat armoede onder werkenden hoger is bij onstabiele en laagbetaalde banen, deeltijdbanen en in bepaalde beroepen (persoonlijke dienstverlening en verkoop, banen in de landbouw en industrie, en elementaire beroepen), alsook bij zelfstandigen zonder personeel en mensen die in kleine bedrijven werken (Vandekerckhove et al., 2018).

Ook binnen de beroepscategorie van zelfstandigen zijn er grote inkomensverschillen. In het tweejaarlijkse verslag 'Sociale bescherming en armoede' benadrukt het Steunpunt tot bestrijding van armoede dat zelfstandigen bestaan uit beroepscategorieën die erg heterogeen en divers van aard zijn en dat een aanzienlijk deel van hen - ook al valt dat moeilijk precies te meten - zich in een armoedesituatie bevindt (Steunpunt tot bestrijding van armoede, 2013).

Als gevolg van deze ongelijke verdeling van arbeidsinkomens besluiten we dat een job niet steeds toelaat om uit de armoede te geraken op een duurzame manier, tenzij het een job is die voldoende stabiel is in de tijd om een minimale financiële zekerheid te bieden op de lange termijn.

Contractueel

Als ze er in slagen een job te vinden, werken mensen in armoede dikwijls in een precair arbeidsstatuut of een 'substatuut'. Hun zwakke positie op de arbeidsmarkt brengt hen er vaker dan andere bevolkingsgroepen toe om zwartwerk, freelancewerk op deelplatforms (zoals Deliveroo en Uber), uitzendarbeid en hyperflexibele statuten zoals 'nulurencontracten' aan te nemen. Maar deze vormen van werkgelegenheid bieden werknemers geen zekere toekomst, omdat ze vaak onvoldoende leiden tot financiële zekerheid en/of passende sociale zekerheidsrechten. Dit soort contracten leidt zo tot een groep werkende armen.

De afgelopen jaren stellen we een toename vast van dagcontracten voor uitzendkrachten. Hoewel zij strikt genomen niet bij wet verboden zijn - maar wel gebonden aan bepaalde voorwaarden - lijkt dit soort contracten in verschillende sectoren de norm te zijn geworden. Zo vertegenwoordigden dagcontracten tussen 2015 en 2020 de helft van alle tijdelijke contracten. In 2019 en 2020 waren er, ondanks de vertraging in veel economische sectoren als gevolg van de COVID-19-crisis, ten minste 2,5 miljoen opeenvolgende dagcontracten (CGSLB, 2021). De huidige federale regering verbond er zich in haar regeerakkoord toe om, in overleg met de interprofessionele en sectorale sociale partners, het oneigenlijk en overmatig gebruik van dit soort contracten te bestrijden (Federale regering, 2020, p.43). Sinds 1 januari 2023 moeten werkgevers extra betalen als ze mensen te vaak via dagcontracten inzetten.

Werken onder een precair contract kan bovendien nefaste gevolgen hebben voor het psychologisch welbevinden. Het belet mensen te anticiperen op potentiële levensrisico's (moeten verhuizen, medische zorg nodig hebben, enzoverder) en hun toekomst uit te stippelen (een degelijk en betaalbare woning vinden, kinderen krijgen en in hun behoeften voorzien, enzoverder).

Wat het statuut van dit soort werknemers betreft, zou de - soms bepleite - mogelijkheid van een 'derde' statuut, naast die van werknemer en zelfstandige, kunnen leiden tot een vorm van sociale dumping, wat nadelig zou zijn voor veel werknemers en voor de economie in het algemeen. Hierover is Brupartners - de sociaaleconomische raad van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest - in zijn advies op het tweejaarlijks verslag 'Duurzaamheid en armoede' van mening dat:

Oplossingen voor onderbescherming moeten worden gevonden via onderhandelde en overlegde omkaderingsmaatregelen op het niveau van de betrokken activiteitensectoren, die het mogelijk maken om arbeidsomstandigheden te waarborgen die in overeenstemming zijn met de bestaande normen. Het doel is om de situatie te verduidelijken van werknemers die zich in de grijze zone tussen werknemers en zelfstandigen bevinden, zonder een derde statuut te creëren (Brupartners, 2020, p.14).

Arbeidsvoorwaarden

Een job kan ook als precair worden beschouwd omwille van de geboden arbeidsomstandigheden, zoals de zwaarte of zelfs de gevaarlijkheid van de taken. Het kan voor de uitvoering van de job ook nodig zijn op bijzondere uren te werken of verre verplaatsingen te maken. Mensen in armoede en/of met een laag opleidingsniveau, hebben over het algemeen een zwakkere positie op de arbeidsmarkt. Dit dwingt hen meer dan andere bevolkingsgroepen om banen met slechtere arbeidsvoorwaarden te aanvaarden:

Ik ben gaan solliciteren om te poetsen en het contact was goed. Ik ben te voet gegaan want ik had geen auto. Ik heb geen school gedaan, heb geen diploma en was bang om niet te slagen. Ik ben uiteindelijk niet aangenomen. Dan heb ik vrijwilligerswerk gedaan, maar ben ik moeten stoppen want het was op drie kilometer van mijn dorp en het ticket betalen was niet evident (vereniging waar armen het woord nemen).

Wat de arbeidsvoorwaarden betreft, werd in de afgelopen drie decennia steeds meer flexibiliteit geëist van werknemers in verschillende sectoren. Ook hier bestaan ongelijkheden. Voor werknemers met een hoger onderwijsniveau gaat flexibiliteit immers hoofdzakelijk over de combinatie van werk en gezinsleven, die meer en meer wordt gesteund door veel werkgevers via regelingen zoals flexibele werktijden, telewerk, enzovoort.

Voor de minst gekwalificeerde werknemers krijgt 'flexibiliteit' een volledig andere invulling. Zij moeten bijvoorbeeld vaak banen met een tijdelijk contract aaneenrijgen en werken voor beroepsorganisaties waar de arbeidsvoorwaarden en -regels vaak anders zijn: "De zwaksten moeten dan het flexibelst zijn en naar hun draagkracht wordt niet gekeken. Ze willen gaan werken maar vallen uit door te moeilijke voorwaarden" (vereniging waar armen het woord nemen). Zij moeten zich vaak voortdurend aanpassen, waardoor het bijna onmogelijk is werk en gezinsleven te combineren. Het is bijvoorbeeld moeilijk om kinderopvang te organiseren wanneer je interimwerk doet en vaak niet op voorhand weet wanneer je de volgende dagen en weken zal werken.

Om arbeid in het algemeen - en zeker sommige banen - minder zwaar te maken, zouden vervroegde uittreding en kortere werkweken interessante pistes zijn voor een collectieve herverdeling van de arbeidstijd, mits ze gepaard gaan met voldoende bescherming van de werknemers.

Waardering in de samenleving

Sommige jobs worden over het algemeen maatschappelijk weinig erkend, ondergewaardeerd of slecht gepercipieerd. Tegelijkertijd heeft de COVID-19-crisis aangetoond dat deze laag gewaardeerde jobs dikwijls essentieel zijn voor de werking van de samenleving, maar ook zeer vatbaar zijn voor de epidemie door bijvoorbeeld het gebrek aan telewerkmogelijkheid (Horemans et al., 2020; Steunpunt tot bestrijding van armoede, 2021c). Jobs die maatschappelijk minder gewaardeerd worden (bijvoorbeeld schoonmaak, afvalinzameling en -verwerking, goederenvervoer en logistiek) worden nog steeds overwegend gedaan door kortgeschoolden.

Toch mag volgens verschillende arbeidssociologen de waardering van betaalde arbeid niet onderschat worden (De Gaulejac & Taboada Léonetti, 1994). Ook volgend citaat van Paugam (2007) illustreert dit:

Hoe meer het individu geïntegreerd is in de beroepssfeer, hoe groter de kans dat hij of zij erkend wordt voor zijn of haar bijdrage aan de productieve activiteit en gewaardeerd wordt in de samenleving, en hoe groter de kans dat hij of zij zekerheid geniet voor de toekomst. Deze omstandigheden zijn bevorderlijk voor de betrokkenheid bij collectieve actie, de ontwikkeling van het gezin en een regelmatige deelname aan het maatschappelijk leven. Wanneer de betrokkene niet van deze voorwaarden kan profiteren en met werkonzekerheid wordt geconfronteerd, zal hij of zij waarschijnlijk ook op andere gebieden van het leven problemen ondervinden.

Precaire jobs op het kruispunt van sociaaleconomische ongelijkheden en gender

Vrouwen die in armoede leven worden op de arbeidsmarkt niet alleen geconfronteerd met sociaaleconomische ongelijkheden in arbeidsinkomen en jobkwaliteit, maar ook met genderongelijkheid (Steunpunt tot bestrijding van armoede, 2023c). In onze samenleving bestaan er namelijk structurele inkomensverschillen tussen mannen en vrouwen. Deze loonkloof bedraagt voor 2020 8,5%. Zonder correctie voor arbeidsduur loopt dit cijfer op tot 21,6% (Instituut voor gelijkheid van vrouwen en mannen, 2022).

Ongeveer de helft van dit loonverschil kan verklaard worden door factoren zoals de positie van vrouwen op de arbeidsmarkt, het al dan niet hebben van kinderen en individuele kenmerken zoals opleiding, werkervaring en anciënniteit. De andere helft kan niet verklaard worden door gekende factoren. "Vrouwen worden voor dezelfde job minder betaald, functies waarin veel vrouwen tewerkgesteld zijn, worden typisch minder gewaardeerd en gemiddeld slechter betaald" (Van Hove & De Vos, 2021, p.7).

Er kan voor verschillende sectoren worden vastgesteld dat de ongelijke maatschappelijke waardering van jobs versterkt wordt door genderongelijkheid. Bepaalde soorten jobs worden namelijk niet hoog gewaardeerd omdat ze worden beschouwd als activiteiten die traditioneel eerder voor vrouwen zijn bestemd. “Zonder diploma kun je als vrouw niets anders doen dan poetsen, dat is onderbetaald en wordt slecht bekeken” (vereniging waar armen het woord nemen).

Omdat het essentiële, maar onbetaalde werk (huishoudelijk werk, zorgactiviteiten) in veel huishoudens nog steeds vooral door vrouwen wordt gedaan, zijn zij vaker genooddaakt deeltijds te werken of zelfs hun professionele verwachtingen naar beneden bij te stellen of voor kortere of langere tijd te stoppen met werken. Er werken nog steeds meer vrouwen deeltijds (43,5%) dan mannen (11,0%), waarbij de combinatie tussen werk en privéleven voor 45% van deze vrouwen de hoofdreden is tegenover 28% voor de deeltijds werkende mannen. Er is bovendien sprake van een toenemende precarisering aan de onderkant van de arbeidsmarkt. Elk jaar wordt het verschil tussen deeltijds en voltijds werkende vrouwen groter. Vooral kortgeschoolde vrouwen hebben weinig kansen op de arbeidsmarkt en “enkel het perspectief van een zeer laag loon, al dan niet in een deeltijdse baan met moeilijke uren, zoals in de distributie- of schoonmaaksector. Daardoor is buitenshuis gaan werken vaak geen aantrekkelijke optie, of zelfs helemaal niet haalbaar” (Van Hove & De Vos, 2021, p.35).

Nood aan kwalitatieve en duurzame jobs

De centrale boodschap blijft de nood aan creatie van kwalitatieve en duurzame jobs – in het bijzonder voor diegenen die het moeilijk hebben op de arbeidsmarkt – die het hen mogelijk maken om (structureel) uit de armoede te geraken en te blijven. Deze boodschap was al aanwezig in de tweejaarlijkse verslagen ‘Publieke diensten en armoede’ en ‘Duurzaamheid en armoede’ – waarin het thema van werk werd behandeld – en kwam ook pertinent naar voren in de werkzaamheden van het Steunpunt tot bestrijding van armoede naar aanleiding van de herstelplannen in de COVID-19-crisis (zie onder andere de bijdrage van het Steunpunt aan de sociale impactanalyse van het nationaal Plan voor Herstel en Veerkracht) (Steunpunt tot bestrijding van armoede, 2021d). Maar de uitdagingen die ons worden gesteld door de klimaatveranderingen en nodige transitie – en door de andere crisissen waarmee onze samenleving wordt geconfronteerd – kunnen tegelijk een kader bieden om ook oplossingen te zoeken voor de ongelijkheden op de arbeidsmarkt en volop in te zetten op de creatie van kwalitatieve jobs voor kortergeschoolden in functie van maatschappelijke noden (publieke dienstverlening, mobiliteit, natuurbeheer, woningrenovatie, enzoverder). Voorwaarde hierbij is dat voldoende inkomen en jobkwaliteit worden gegarandeerd.

Er bestaan verschillende pistes om duurzame en kwaliteitsvolle banen te scheppen. Wij noemen hier drie initiatieven die, elk op hun eigen manier, meer gebaseerd zijn op lokale noden en op maat van de betrokken personen.

In de eerste plaats is er de ontwikkeling van en de steun voor de sociale economie, die alle ondernemingen omvat die een economisch project uitvoeren, een sociaal doel nastreven en zoveel mogelijk participatief werken. Werkgelegenheidsprojecten in de sociale economie worden in het algemeen gezien als essentieel voor de verwezenlijking van het recht op werk voor groepen met een grote afstand tot de reguliere arbeidsmarkt. Daarnaast vervult de sociale economie ook andere cruciale functies zoals het verbeteren van de sociale status, het structureren van de tijd, het versterken van interactie en communicatie, en het ontwikkelen van sociale netwerken. In het algemeen kan een systematisch en duurzaam versterkte sociale economie een structurele rol spelen in de strijd tegen armoede door de uitsluiting van economisch minder productieve arbeidskrachten af te remmen en de gevolgen van nieuwe evoluties, zoals robotisering, voor kortgeschoolden mee op te vangen (Vranken & Ghys, 2021).

Ten tweede bespreken we het idee van *Territoires Zéro Chômeur de Longue Durée* (TZCLD - Gebieden zonder langdurige werkloosheid (GZLW)), die een betere verdeling en waardering van arbeid beogen. In verschillende lokale gebieden in Frankrijk werd reeds geëxperimenteerd met de GZLW. Dit concept berust op een aantal beginselen, waaronder de wil om een echte dynamiek in de samenleving tot stand te brengen, vanuit het idee dat niemand oninzetbaar is. "Werk wordt niet langer beschouwd als een individuele verantwoordelijkheid, maar wordt gedefinieerd en beheerd als een gemeenschappelijk goed om het voor iedereen toegankelijk te maken" (Mouvement ATD Quart Monde Belgique, 2021).

Het uiteindelijke doel van de GZLW in termen van werkgelegenheid is om iedere langdurig werkloze die in het gebied woont, een baan met een contract van onbepaalde duur aan te bieden. "Eigenlijk gaat het om 'eenieder die langdurig werkloos is', ongeacht zijn status of de uitkering die hij al dan niet ontvangt. De enige voorwaarde is dat men een jaar permanent werkloos moet zijn geweest". De langdurig werklozen moeten betrokken worden bij het besluitvormingsproces over welke jobs gecreëerd moeten worden vertrekkend van hun vaardigheden en verwachtingen en inspeland op lokale behoeften waarin de markteconomie in deze gebieden niet lijkt te kunnen voorzien. Een ander belangrijk beginsel van de GZLW is dat het initiatief voor de werkzoekenden vrijwillig moet blijven. Wat de financiering van deze initiatieven betreft, gaat het eenvoudigweg om de overdracht van overheidskosten rond werkloosheid (werkloosheidsuitkeringen, arbeidsbemiddeling, enzovoort) naar subsidies die de actoren betrokken bij het initiatief moeten toelaten mensen in dienst te nemen die langdurig werkloos zijn (Mouvement ATD Quart Monde Belgique, 2021).

Vandaag wint dit idee in België vooral terrein in het Waalse Gewest en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. In de regionale beleidsverklaringen van deze twee gewesten is het besluit opgenomen om met dit concept te experimenteren. Verenigingen waar armen het woord nemen vragen om hierbij trouw te blijven aan de beginselen van het concept zoals dit in Frankrijk is uitgedacht, in het bijzonder aan het vrijwillige karakter van het initiatief voor de werklozen en voor hun betrokkenheid bij het besluitvormingsproces ervan (Van Hootegem & Morel, 2020).

De financiering van een dergelijk systeem in de Belgische context doet wel vragen rijzen. De uitgaven voor werkloosheid zijn immers hoofdzakelijk federaal, terwijl de gewesten verantwoordelijk zijn voor de tewerkstelling van mensen. De uitvoering van GZLW vereist bijgevolg interfederale samenwerking. Zo kondigt de huidige federale regering in haar regeerakkoord aan dat "wordt onderzocht hoe subregionale maatregelen oftewel *place-based policies* kunnen worden uitgevoerd, met respect voor eenieders bevoegdheden, bijvoorbeeld inzake de fiscale behandeling van overuren of de invoering van *territoires zéro chômeur de longue durée*" (Federale regering, 2020, p. 37).

De voorbije jaren zijn ook heel wat interessante initiatieven ontstaan waarbij wordt voorzien in jobs op maat, op basis van lokale noden en met aandacht voor begeleiding. Zo ontstonden in Vlaanderen de buurt- en nabijheidsdiensten, waarvan de subsidiëring sinds 2015 werd overgenomen in het decreet Lokale diensteneconomie (LDE). Voorbeelden van tewerkstellingsplaatsen zijn sociale restaurants, buurtgerichte kinderopvang, groen- en buurtonderhoud, het uitbaten van fietsenstallingen, enzoverder. De Vlaamse Regering bekrachtigde in januari 2022 het decreet Maatwerk bij individuele inschakeling, waarbij ook de lokale diensteneconomie hoort. Dit decreet treedt vanaf 15 juli 2023 in werking. Het blijft ook interessant om te gaan kijken naar het oorspronkelijk concept van het project W2 in Aalst (Steenkens et al., 2008), dat zowel in Vlaanderen als Brussel werd vertaald naar 'werk- en welzijnstrajecten' of voortrajecten met begeleiding naar aangepast werk.

Dergelijke initiatieven kunnen een belangrijk rol spelen in de creatie van jobs, met een inkomen en kwalitatieve jobkenmerken die mensen toelaat een duurzame en bestaanszekere toekomst uit te bouwen.

BIBLIOGRAFIE

- Brupartners. (2020). *ADVIES - Tweejaarlijks verslag 2018-2019 over Bestaansonzekerheid, Armoede en Sociale uitsluiting*. <https://www.armoedebestrijding.be/wp-content/uploads/2020/10/A-2020-030-BRUPARTNERS-NL.pdf>
- CGSLB (2021, 15 november). *Il est temps d'en finir avec le recours excessif aux contrats journaliers pour les travailleurs intérimaires*. <https://www.cgsלב.be/fr/interim/travail-interimaire/articles/il-est-temps-den-finir-avec-le-recours-excessif-aux-contrats>
- De Gaulejac, V., & Taboada Léonetti, I. (1994). *La lutte des places. Insertion et désinsertion*. Desclée de Brouwer.
- De Vil, G., Fasquelle, N., Frère, J.-M., & Van den Bosch, K. (2021). *De evolutie van het armoederisico in België bij de bevolking beneden 60 jaar* (Working Paper 6-21). Federaal Planbureau. https://www.plan.be/uploaded/documents/202106040857580.WP_2106_12396.pdf
- Dierckx, S. (2021, 1 februari). *Waarom het minimumloon broodnodig omhoog moet*. Denktank Minerva. <https://www.denktankminerva.be/opinie/2021/2/1/waarom-het-minimumloon-broodnodig-omhoog-moet>
- Eurostat. (2023). *In-work at-risk-of-poverty rate* [Dataset]. <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tespm070/default/table?lang=en>
- Federale regering. (2020, 30 september). *Regeerakkoord*. https://www.belgium.be/sites/default/files/Regeerakkoord_2020.pdf
- FOD Sociale Zekerheid. (2019). *The evolution of the social situation and social protection in Belgium 2019. Slowly falling behind*. <https://socialsecurity.belgium.be/sites/default/files/content/docs/en/publications/silc/silc-analysis-social-situation-and-protection-belgium-2019-en.pdf>
- Ghys, T. (2020). *Wie neemt robotisering serieus?* In J. Coene, T. Ghys, B. Hubeau, S. Marchal, R. Remmen, W. Vandenhoele, & A. Vanhaarlem (Reds.), *Armoede en sociale uitsluiting. Jaarboek 2020* (pp. 253-269). https://medialibrary.uantwerpen.be/files/99421/2005b248-42b0-4934-96de-e5b6bbc19ed8.pdf?_ga=2.196707308.1181808589.1638352547-1044477845.1610012811
- Hoge Raad voor Werkgelegenheid. (2021). *Welke positie hebben de laaggeschoolden op de arbeidsmarkt in België?*. https://hrw.belgie.be/sites/default/files/content/download/files/hrw_2020_laaggeschoolden.pdf
- Horemans, J., Kuypers, S., Marchal, S., & Marx, I. (2020). *De kwetsbare werkende. Een profiel-schets van armoede en financiële bestaanszekerheid bij werkende Belgen* (COVIVAT Beleidsnota 4). <https://drive.google.com/file/d/1yLOcXiDmDyOj6btm38rzhFL1IGvrEF5K/view>
- Instituut voor de Gelijkheid van Vrouwen en Mannen. (2022). *Loonkloofcijfers 2022. Datajaar 2020*. <https://igvm-iefh.belgium.be/sites/default/files/2022-loonkloofcijfers.pdf>
- Mouvement ATD Quart Monde Belgique. (2021). *Les Territoires Zéro Chômeur de Longue Durée en Belgique. L'emploi décent comme un droit pour toutes et tous*. <https://atd-quartmonde.be/cms/wp-content/uploads/2021/07/note-tzcl-d-atd-2021.pdf>
- Nicaise, I. (2017). *Rising employment, sticky poverty in Belgium* (Flash Report). https://www.researchgate.net/profile/Ides-Nicaise/publication/323704286_Rising_employment_sticky_poverty_in_Belgium/links/5aa6dadeaca272326825f438/Rising-employment-sticky-poverty-in-Belgium.pdf
- Paugam, S. (2007). *Repenser la solidarité: l'apport des sciences sociales*. Presses Universitaires de France.
- Statbel. (2023a, 16 februari). *Meer dan 2 miljoen Belgen lopen risico op armoede of sociale uitsluiting*. <https://statbel.fgov.be/nl/themas/huishoudens/armoede-en-levensomstandigheden/risico-op-armoede-sociale-uitsluiting#news>
- Statbel. (z.d.). *Risico op armoede of sociale uitsluiting - cijfers*. <https://statbel.fgov.be/nl/themas/huishoudens/armoede-en-levensomstandigheden/risico-op-armoede-sociale-uitsluiting#figures>

- Statbel. (z.d.). *SILC-definities*. <https://statbel.fgov.be/nl/themas/huishoudens/armoede-en-levensomstandigheden/plus>
- Statbel. (2023d, 30 mei). *Consumptieprijsindex. De inflatie bedraagt 5,60 %*. <https://statbel.fgov.be/nl/themas/consumptieprijsindex/consumptieprijsindex>
- Steenssens, K., Sannen, L., Ory, G., & Nicaise, I. (2008). *W2: Werk- en Welzijnstrajecten op maat. Een totaalconcept* (Een onderzoek in opdracht van de Vlaamse minister van Werk, Onderwijs en Vorming, in het kader van het VIONA-onderzoeksprogramma). Hoger Instituut voor de arbeid (HIVA KU Leuven). <https://publicaties.vlaanderen.be/view-file/34157>
- Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting. (2013). *Sociale bescherming en armoede. Een bijdrage aan politiek debat en politieke actie. Tweejaarlijks Verslag 2012-2013*. <https://www.armoedebestrijding.be/publications/verslag7/volledigverslag.pdf>
- Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting. (2019). *Duurzaamheid en armoede. Een bijdrage aan politiek debat en politieke actie. Tweejaarlijks Verslag 2018-2019*. <https://www.armoedebestrijding.be/wp-content/uploads/2019/12/Duurzaamheid-en-Armoede-Tweejaarlijks-Verslag.pdf>
- Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting. (2021a). *Solidariteit en armoede. Een bijdrage aan politiek debat en politieke actie. Tweejaarlijks Verslag 2020-2021*. <https://www.armoedebestrijding.be/wp-content/uploads/2021/12/211220-Tweejaarlijks-Verslag-Solidariteit-en-armoede-NL.pdf>
- Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting. (2021b). *Nood aan extra initiatieven voor precaire groepen in de herstelplannen*. <https://mailchi.mp/c8aab9f17e48/nieuwsflits-2020-2-steunpunt-tot-bestrijding-van-armoede-747450>
- Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting. (2021c). *Interfederale nota over de impact van de Covid-19-crisis in situaties van armoede en bestaansonzekerheid*. <https://www.armoedebestrijding.be/wp-content/uploads/2021/04/Interfederale-nota-impact-COVID-19-april-2021-NL.pdf>
- Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting. (2021d). *Bijdrage van het Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting in het kader van het Plan voor herstel en veerkracht*. <https://www.armoedebestrijding.be/wp-content/uploads/2021/07/Bijdrage-herstelplan-Steunpunt-tot-bestrijding-van-armoede-NL.pdf>
- Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting. (2023a). *Feiten en cijfers. Hoeveel bedragen de minimumuitkeringen en het minimumloon?*. https://www.armoedebestrijding.be/wp-content/uploads/2023/01/230101_minimumuitkeringen-zonder-.pdf
- Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting. (2023b). *Feiten en cijfers. Hoeveel mensen lopen gevaar in armoede te geraken?*. https://www.armoedebestrijding.be/wp-content/uploads/2023/03/230320_aantalarmen.pdf
- Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting. (2023c). *Feiten en cijfers. Hebben vrouwen een hoger risico op armoede en bestaansonzekerheid dan mannen?*. <https://www.armoedebestrijding.be/wp-content/uploads/2022/09/Gender-en-armoede-fiche-NL.pdf>
- Vandekerckhove, S., Lenaerts, K., Horemans, J., Kampelmann, S., & Goos, M. (2018). *In-work poverty and shifts in work, income, and the composition of households* (Final Report). BRAIN-be -Belgian Research Action through Interdisciplinary Networks. http://www.belspo.be/belspo/brain-be/projects/FinalReports/IPSWICH_FinalReport.pdf

- Van Hootehem, H., & Morel, T. (2020). Duurzaam werken, duurzaam leven. *Lokaal*, 6, p.38-39. <https://www.luttepauvrete.be/wp-content/uploads/sites/2/2020/06/2020Lokaal06-Duurzaam-werken-duurzaam-leven.pdf>
- Van Hove, H., & De Vos, D. (2021). *De loonkloof tussen vrouwen en mannen in België. Rapport 2021*. Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen & FOD Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal Overleg. https://igvm-iefh.belgium.be/sites/default/files/136_-_loonkloofrapport_2021.pdf
- Vranken, J., & Ghys, T. (2021). Structureel armoedebeleid is slim armoedebeleid (en vice versa). In J. Coene, T. Ghys, B. Hubeau, S. Marchal, P. Raeymaeckers, R. Remmen, & W. Vandenhole (Reds.), *Armoede en sociale uitsluiting. Jaarboek 2021* (pp. 140-161). University Press Antwerp. https://medialibrary.uantwerpen.be/files/99421/6b9a2607-773a-4ce2-bc43-562a7c1b689c.pdf?_ga=2.120769736.1181808589.1638352547-1044477845.1610012811